

crkva u svijetu

godina XVII • broj 3 • split • 1982

POD TERETOM

RELATIVISTIČKO-PRAKTICISTIČKOG MENTALITETA

Urednik

Bacimo li kritički pogled na nas i na naše vrijeme, na duhovna razmeđa i određenja sutrašnjeg svijeta, naći ćemo se pred širokom panoramom prakticističkog aktivizma u kojemu je teško uočiti čvrste odrednice i jasne konstante koje bi bile temelj i oslonac sutrašnjice. Sve se radi i odvija »iz dana u dan«, od slučaja do slučaja, iz situacije u situaciju. Čuju se, doduše, ozbiljniji glasovi, ističu se stanoviti principi, spominje pravda..., ali život teče kao da svega toga nema; dapače, kao da to nije ni potrebno. Akcija nadoknađuje sve; pokriva i sakriva tolike nedostatke i propuste suvremenog prakticizma i životnog relativizma. I nije to tako samo na vanjskom, društveno-političkom području; ista stvar se događa i u tokovima suvremene misli, u umjetnosti, filozofiji, znanosti i kulturi. Nedostaju duh i duša, vrednosni temelji i principi koji bi dali pečat trajnosti i vrijednosti. Ovako, najčešće sve živi iz dana u dan, bez većih ambicija i sposobnosti da se nametne, da ustraje ili, bolje, da stvarno vrijedi. Relativizam i prakticizam, naprotiv, kao da brišu stabilnost; njima je do časovitog efekta, do trenutka i situacije.

To je, čini se, polako prešlo u opće stanje, u svijest i mentalitet današnjeg čovjeka, te on i ne primjećuje da je to tako, odnosno da bi moglo biti i drukčije. Ili, točnije, kad i primjeti, smatra da je to normalno i da

to tako mora biti. Vrijeme i moda, da i ne spominjemo odjeke koje-kakvih nazora i filozofija koji su doveli do takvog vremena i mode, rade svoje; ostavljaju duboke tragove u svijesti i životu.

U takvom spletu životnih bivanja i povijesnih zbivanja teško se je uzdići nad svoju sredinu, oduprijeti se postojećem trendu i, usprkos svemu, tražiti sigurne konstante i čvrste odrednice misli i života, »trajna« načela čovjeka i čovječanstva. Na što se, konačno, pozivati, kad nema — kažu — čvrste točke i sigurna kriterija s kojima bi se računalo i od kojih bi se, kako tako, polazilo? Estetika je npr. — spomenimo nju jer nikoga izravno ne tangira — estetika je još početkom stoljeća upala u svoj relativizam, kad se staro načelo umjetnosti o jedinstvu »lijepoga, dobrog i istinitoga« nije imalo na što čvrsto osloniti; kad je ideja apsolutne ljepote izgubila svoj prototip, na kojemu se umjetnost stoljećima gradila. Prije ili poslije taj ili sličan relativizam zahvatio je i druga područja; danas je u prilici da se općenito nametne. I tamo gdje se ne bi očekivalo.

I stvarno, pogledamo li našu kršćansku ili, da budem određeniji, teološko-misaonu stvarnost, osjećamo snažan utjecaj ako ne isti val suvremenog prakticizma i relativizma, koji, kao i na drugim područjima, prividno nadomještaju mnoge manjkavosti takva stanja i shvaćanja, ali očito iza sebe ostavljaju duboke praznine. Nije to u ovom času lako uočiti, jer se u suvremenoj kršćanskoj horizontali dovoljno osjeća i vertikala. S druge strane, naoči se često doživljava uljepšana slika. To više što suvremeno psihologiziranje, odnosno angažiranost, akcija i praksa visoko kotiraju u očima današnjeg čovjeka. Pokazuju i stanovite rezultate. Međutim, na dulji rok, na dulju stazu, ne može se graditi i izgrađivati bez čvrstih, sigurnih temelja. Nitko ne može reći da ti temelji ne postoje. Pitanje je samo, ako se ovako nastavi, hoće li oni sutra »postojati«, tj. biti vidljivi, prihvatljivi; hoće li se na njih računati. Jer, propuste naše generacije najopipljivije će osjetiti budućnost. Stoga bi danas uz koncilsku akciju i praksu trebala slijediti i čvršća (koncilaska) teoretska, recimo jasno, teološka i teodicejska osmišljenost čovjeka i svijeta, životna i misaona povezanost čovjeka s vertikalom na kojoj se gradi horizontala. Prakticizam je manjkav, psihologiziranje izlišno, ako ih ne prati dublja stvarnost koja je kadra motivirati i nadahnuti praksu, angažman i akciju. Ta bi stvarnost u našem slučaju trebala biti teocentrična, ja bih je ovdje nazvao — teosfera. Inače bi se i teologiji moglo dogoditi što se odavno dogodilo esteticima: zanemarila je svoj prototip i raspršila se u moru subjektivnih doživljaja. A s padom teologije, očito, pala bi, dezintegrirala bi se i religiozna danost; objava bi se »rastopila« u moru osobnih »religioznih iskustava«.

Ne želim biti zloguki prorok ili jednostrani kritičar. Ovo je više upozorenje nego konstatacija. Jer, bilo bi presmiono zaključiti da se teologija relativizira zbog toga što se ovdje ondje implicitno zabacuje prava mogućnost čvrstih postavki i sigurnih istina. No nije suvišno upozoriti da svi pomalo baštinimo od ovog novog svijeta i mentaliteta, koji svoje kriterije vrednovanja pomiču od čvrstih postavki prema životnom konkretizmu i prakticizmu, te na taj način spontano padaju u subjektivi-

zam i relativizam koji sve više određuju javnu klimu i shvaćanje. A baš ta klima i shvaćanje postaju modelom novim generacijama, nama, i tako primjetno ili neprimjetno djeluju i na naše religiozne doživljaje, pa čak i na naše teološke razgovore, rasprave i zaključke. Indikativno je npr. ako se na teološkim, pastoralnim, katehetskim ili liturgijskim skupovima, tečajevima, školama, sastancima — više govori o vlastitom iskustvu, psihološkoj pozadini, odnosno sociološkoj strukturi i koječemu drugom nego o samoj srži i poruci vjere, o objavi i Božjoj nazočnosti, o sigurnoj nauci i njezinoj čvrstoj razložitosti. Jer, vjeru treba naviještati, prenositi, tumačiti, smisljeno i jasno izlagati, poučavati. Zato se i dolazi na tečajeve, ide u škole. Naravno, potrebno je imati i širi uvid u konkretnu sredinu. Ne treba zato zanemariti psihološku pozadinu i sociološku strukturu određenog ambijenta i vremena, ali to nije teo-logos; to su samo sredstva da se teološka stvarnost bolje ostvari, da rodi i urodi dobrim plodom.

Konačno, nitko pametan nije protiv kršćanske humane prakse, protiv svjedočenja kršćanske poruke na tzv. horizontalnom, praktičnom utjelovljenju kršćanstva, u životnoj horizontali. Ne smijemo i ne možemo imati ništa protiv novih, suvremenih metoda i humane aktivnosti koncilske i pokoncilske Crkve. Riječ je tu o opipljivoj stvarnosti kroz koju se sudi i o dubljim temeljima kršćanske poruke i prihvatljivosti kršćanskog nazora u cjelini. Životna je praksa vrlo važna u kršćanskom shvaćanju svijeta. Sjetimo se Kristovih riječi koje će na Posljednjem sudu odzvanjati: »bijah gladan i dadoste mi jesti; bijah žedan i napojiste me...« (Mt 25, 35). Nismo, dakle, protiv kršćanskog iskustva, svjedočenja i prakse. Ali, krajnosti su krajnosti. Ne smijemo zaboraviti na artikulaciju i afirmaciju vertikale — susreta s Bogom — zato što je bez sumnje važna i horizontala, horizontalna akcija kršćanstva. I jedno i drugo je potrebno; jedno bez drugoga hramlje. Kako se, međutim, danas više osjeća val praktičizma, naše se upozorenje ne odnosi toliko na samu praksu, koliko na temeljne odrednice naše kršćanske svijesti i djelovanja, na sigurne postavke vjere. Vodeći računa o zemaljskim vrednotama, o svemu onome što zovemo širokim područjem horizontale, naša bi suvremena teologija, kateheza i evangelizacija morale više govoriti o samoj vertikali, o Bogu i njegovoj stvarnosti, nadahnjujući tako praksu sigurnim postavkama i načelima. Dakako, taj govor bi trebao izlaziti iz totaliteta ljudskog iskustva, koje vodi računa o svim aspektima ljudskog bića, njegova poimanja i doživljavanja, kroz iskustveno-psihološke dubine ljudske duše, ne potejenjujući ili, bolje, ne bojeći se Božju opstojnost i biblijsko-religioznu stvarnost osvjetljavati i obrazlagati koliko životnim toliko izravno i umskim pristupima. Držeći se čvrsto svojega postupka i metode, teologija je pozvana da artikulira svoj svijet, da dostupno izrazi svoj teo-logos, i na taj način pruži potporu suvremenom vjerniku i širokoj kršćanskoj praksi. To će biti najbolji ustuk pretjeranom praktičizmu i relativizmu, koji u širim razmjerima sve više zaboravljaju da je Božja stvarnost kriterij ljudske stvarnosti.

Još jedno važno pitanje, pitanje suvremenog prezentiranja, obrazlaganja i doživljavanja same Božje opstojnosti, odnosno razložitosti prihvaćanja vjere stoji danas, čini se, pod izrazitim teretom skepticizma i neopo-

zitivizma. Nakon trijumfalističkog razdoblja apologetike i teodiceje, danas smo upali u drugu krajnost, u sumnju i nepovjerenje, u sumnjičenje razumljivih riječi i obrazlaganja. Odbacujući racionalistički racionalizam i samouvjereni pozitivizam, odbacili smo, izgleda, i svaki racionalni postupak, put i metodu u pristupima k Bogu. Nemamo povjerenja u metafiziku i refleksiju, kao da je Bog, kao takav, stvarno nedostupan i nedostižan a priori svakom čovjeku, na razini običnog ljudskog shvaćanja i razmišljanja. Naravno, teolozi ne nijeću Boga, ali se najradije utjeću biblicizmu, intuicionizmu, misticizmu, osobnom iskustvu, fideizmu ili čak karizmatizmu. Poput pjesnika koji se služe meta-jezikom, mnogi se teolozi služe meta-teologijom. Umjesto da reknu, oni poetiziraju i obećavaju.

Ima ovdje, reći ćete, malo pretjerivanja. Ima, ali zar nije čudno ako teolozi i (kršćanski) filozofi s podsmijehom govore o razumskim pristupima Bogu? Razni su i različiti putovi vjere i nevjere, široki i misteriozni kao što je širok i misteriozan čovjek sa svim svojim bićem. Nikakav i nijedan put neće i ne može »otkriti« Boga. Znamo, Bog je u sebi misterij, tajna. Slažem se stoga da ne treba Boga »tematizirati«. On nadmašuje svaku temu, svaki predmet i predmetnost istraživanja. Ali držim da bi suvremena teologija trebala neprestano — posebno danas — tražiti i osvjetljavati sve moguće putove i načine koji vode k Bogu, pa zvali se oni iskustveni, psihološki, filozofski, biblijski, ljudski, transcendentalni, životni ili mistični... Naravno, nekome će odgovarati jedni, nekome drugi, a nekome — što je potpuno shvatljivo, jer nema nekog matematičkog puta ili »dokaza« za Božju opstojnost — nekome neće koristiti nikakvi. Doista, samo mislilac koji bi tražio matematički dokaz, odnosno teolog kojemu je opstojnost Božja evidentna — neće tražiti nove niti će cijeniti stare putove i metode, jer matematičkog puta, rekli smo, nema, a evidenciji ne bi bila potrebna nikakva obrazlaganja. No u naše doba, kad se materijalizam tako samodopadljivo razmeće krilaticama: »Nema Boga«, »Bog je suvišan, nepotreban«, »Bog se ne može dokazati«, »Bog« je izmišljotina« i slično, čudno je da kršćanski mislioci sve više »bježe« od ozbiljnog misaonog sučeljavanja, od povjerenja u ljudske dohvate religiozne stvarnosti. Očito stoje pod utjecajem suvremenog svijeta i mentaliteta, u kojemu, i nakon bankrota pozitivizma, metafizika, misao i filozofija zaostaju pred prirodnim znanostima, praksom, eksperimentom i iskustvom, te se tako i ne žele pred »tuđom« publikom ozbiljno predstavljati.

Usprkos svemu — nećemo to sve ovdje nabrajati — teologija i, u širem smislu, kršćanska misao morale bi drugčije postupati. Jer, čemu teologija, ako nije u stanju opravdati i obrazložiti, mislim reći: ljudski artikulirati i dostupno osvjetliti Božju opstojnost? Ne radi se, ponavljam, ni o kakvu matematičkom postupku i dokazu, pa ni o nekom dociranju i uvjeravanju; riječ je samo o obrazlaganju i afirmiranju religiozne prakse i misli. Toga nam nedostaje. A toga bi danas toliko trebalo. Bez toga sve više upadamo i upadat ćemo u relativizam, misticizam i prakticizam. S tim se, očito, ne može iskupiti i afirmirati kršćanstvo. Ako itko, teolozi bi, kao i drugi kršćanski pisci i mislioci, morali razbijati nametnutu šutnju o Bogu. Jedino s razložitom afirmacijom Boga i čvrstih kršćan-

skih načela koja se na njemu zasnivaju naša će se suvremenost i budućnost oteti i oduprijeti opasnom teretu relativističko-practicističkog mentaliteta koji nas — očito! — pritišće.

Konačno, kako ispravno upozorava jedan naš suradnik: »Ondje gdje se osporavaju sami temelji kršćanstva treba i obranu vjere voditi ne na rubovima i u sporednim temama, nego iz samoga temelja.«

RAŠPRAVE I ČLANCI

SOUS LA CHARGE D'ACTIVISME ET DU RELATIVISME D'AUJOURD'HUI

Résumé

En réfléchissant à la situation contemporaine dans l'Eglise, l'auteur la compare avec celle dans le monde d'aujourd'hui. A son avis, ce sont l'activisme et le relativisme qui donnent la caractéristique majeure à notre temps, dont des influences sont assez présentes dans la pratique chrétienne et dans la théologie contemporaine. On vit et même on pense aujourd'hui, conclut l'auteur, sous la charge d'activisme et du relativisme. C'est pourquoi il fait l'appel à la théologie et à la pensée chrétienne en général de faire un effort spécial et de reprendre connaissance des principes constants et des points fondamentaux de la verticale chrétienne.